

KALD OG DRØMMESTOF

Parcelhusets værdier

INGER SJØRSLEV

Kan det at bebo et enfamiliehus i dagens Danmark opfattes som et kald? Umiddelbart lyder det ikke indlysende. Ikke desto mindre skal jeg argumentere for, at kaldet kan bruges til at belyse nogle betydninger knyttet til det selvejede enfamiliehus. Andre betydninger er dem, jeg vil sammenfatte som drømmestof. Kald og drømmestof peger mod to sider af det at erhverve sig, passe og bebo et hus, nemlig på den ene side forpligtelser, værdier og moralske bindinger, der fletter sig ind i samfundets moral og værdier, på den anden side fremtidsønsker, dagdrømme, fristunder og tilbagetrækning fra samfundets krav.¹

De forestillinger og praksisser, der er knyttet til boligen, er på mange måder modstridende. Tanken med kaldet og drømmestoffet er at søge nye analytiske veje til forståelse af den betydning hus, bolig og hjem² spiller, ved at hente inspiration fra nogle ældre tanker om de måder, hvorpå følelser og kulturelle værdier kan hænge sammen med materielle, økonomiske og ejerskabsmæssige forhold. I antropologien er der i dag stor opmærksomhed på forholdet mellem det sociale og det materielle (Miller 2005), og det ligger lige for at analysere boligens betydning fra de vinkler, der præsenteres i den nyere teori herom, ligesom der er en hel del nyttig komparativ litteratur om hjem og bolig at trække på til forståelse af den type bolig, mange mennesker i Danmark bor i (Cieraad 1999; Birdwell-Pheasant & Lawrence-Zuniga 1999; Miller 2001; Löfgren 2003). Så hvorfor inddrage et begreb som kald?

Tanken er at skabe distance til den selvfølgelig moderne, der omgiver parcelhuset, ved netop at gribe til et noget *altmodisch* begreb, men den er også at undersøge den side af husets liv, der er noget *andet* end hjem, afslapning, forbrug og almindeligt familieliv. „Kald“ peger mod værdier i almindelighed og noget, der *rækker ud over*, i særdeleshed. I den forstand, Max Weber brugte begrebet, betyder det noget transcendent, ikke nødvendigvis i religiøs forstand, men med inspiration fra det religiøse. Kald peger også mod det, der opleves som en

pligt i forhold til noget større og ikke bare den daglige dont. Som enhver, der har en bolig, ved, er der masser af daglig dont i sådan en, men når man *ejer* den og *plejer* den og *investerer* i den, er der måske noget i det, der rækker ud over den daglige dont.

Der har næsten ikke været nogen ende på spekulationer om og vurderinger af boligens økonomiske værdi og betydning i den offentlige diskurs, hverken i de euforiske opgangsåre, hvor friværdien steg og steg og forsynede den almindelige gennemsnitlige husejer med solidt drømmestof, eller i den senere tid, hvor krisen har sat et vist stop for friværdieuforien, mens boligpriserne gøres til kernen i spådomme om, hvordan krisen vil udvikle sig. Men det er hverken medie- og politikerdiskursen, ejendomsmæglernes spådomme eller huspriserne, det skal handle om her. Med kaldet og drømmestoffet er det hensigten at forsøge at nå et skridt dybere ned i forståelsen af ejerboligens betydning, bag om den umiddelbare økonomi og de stigende og faldende friværdier, for i stedet at se på, hvilke værdier der er knyttet til boligen i bredere forstand end den økonomiske.

De tanker, der præsenteres her, bygger på et interviewmateriale fra projektet „Bolig i tid og rum“, som udgjorde den antropologiske del af arbejdet med danske enfamiliehuse i det tværfaglige Center for Bolig og Velfærd.³ Projektet stillede som udgangspunkt det spørgsmål, om der var noget at finde, som så at sige lå bag moderniteten i de værdier og normer, der knytter sig til det at investere og bo i eget hus. Ambitionen var at finde ud af, om der var betydninger knyttet til den selvejede bolig, som ikke omfattes af den velkendte senmodernitetskarakteristik, hvor det er forbruget sammen med det individualiserede og fragmentariske samt fraværet af kontinuitet, der understreges. I projektet blev der gennemført 50 samtaler med familier og enkeltpersoner i forskellige dele af Danmark med det formål at indkredse boligens betydning som rumlig og materiel størrelse og som betydningsbærer i et tidsperspektiv. Det tværfaglige centers forskning koncentrerer sig om enfamiliehuse, og spørgsmålene til boligen rettede sig derfor hovedsagelig mod betydningen af det at bo i, og som oftest eje, et hus.⁴ Målet var at undersøge, om der kunne identificeres betydningstilskrivninger til boligen, som falder uden for den modernitetskontekst, der præger omtalen af selvejerboliger i den offentlige diskurs.

Hvorfor køber folk hus? Hvad betyder det at eje sin bolig, og hvorfor vil mange gerne have et hus frem for en lejlighed? Handler det mest om økonomisk investering, trykke boligkvarterer, børns opvækstforhold, grønne haver og uafhængighed? Skal motivet til at bo i eget hus først og fremmest forstås i forhold til de betingelser, det moderne velfærdssamfund giver, i form af muligheder for individuelle valg, opfyldelse af materialistiske og forbrugsorienterede behov, forventning om økonomisk gevinst, fremtidsorientering og frihed fra uønskede sociale bånd, eller

er der andre forhold på spil, måske mindre udtalte og måske knyttet til værdier, der ikke italesættes i så høj grad i den offentlige diskurs? Spørgsmålene til beboerne søgte også at afdække, hvordan husets fysiske rammer hænger sammen med de sociale relationer inden for og uden for selve boligen, og hvordan husets fysiske rammer og materialitet kunne være bærer af kontinuitet.

Denne artikels tese retter sig mod et enkelt aspekt af boligens omfattende betydning, nemlig måden, hvorpå de værdier, der knyttes til den, krydser generelle samfundsværdier.

Den protestantiske etik og den romantiske etos

Ideen om parcelhuset som brændpunkt for både kald og drømmestof er udsprunget af det empiriske materiale fra projektet om boligen i tid og rum, uden at den dog skal betragtes som bærende for en konkluderende og udtømmende fremstilling af projektets resultater. Der er imidlertid ikke megen tvivl om, at det selvejede hus rummer nogle bemærkelsesværdige modsætninger. På den ene side er det genstand for og ramme om drømme, nydelse og forbrug, på den anden side rummer det forpligtelser og moralske krav, der peger langt ud over husets fire vægge og beboernes umiddelbare livsverden. Bag parcelhusets facader tegner der sig et billede af huset som en størrelse, der i sin materialitet og bestandighed repræsenterer noget, der rækker ud over det umiddelbare, i form af funktion, forbrug og nutidig ramme for den konkrete familie.

Begrebet kald peger altså mod forpligtelser i forhold til noget større, noget, der rækker ud over det umiddelbart givne. Max Weber brugte kaldet i flere sammenhænge. I sin analyse af den protestantiske etik og kapitalismens ånd gjorde han det til kernen i relationen mellem moral og kapital, og inspirationen til at inddrage det i parcelhusets verden kommer ikke mindst fra hans påvisning af sammenhængen mellem penge og andre værdier. Også i forbindelse med både politik og videnskab kan der være tale om et kald. Weber sætter det op over for den beskæftigelse, der udøves som den daglige dont. Kaldet er det, en politiker eller et videnskabsmenneske lever *for* og ikke bare *af*. Den slags kan man naturligvis ikke direkte overføre til forholdet til boligen, men en antropologi om boligen må i Webers tradition søge at forstå forholdet mellem materielle og immaterielle værdier, og det, at det selvejede hus i så høj grad repræsenterer en kapital for mange, der ellers ikke har indrettet deres liv på at samle kapital, har også medvirket til at hente inspiration fra ideen om kaldet.

I *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd* fra 1904 analyserer Weber den lutheranske kaldstanke som det verdslige hverdagsarbejdes religiøse betydning og den rolle, opfyldelsen af de verdslige pligter spiller i menneskets stræben mod

at sikre sig en plads som Guds udvalgte (Weber 1995:48-9). Det verdslige kaldsarbejde kan ses som et udtryk for næstekærlighed. Det har at gøre med at arbejde for andre – uden at få løn for det, kan man tilføje i et nutidigt lys. Og hvor arbejder man for andre uden at få løn for det? Det gør man hjemme. Man investerer arbejde og tid i sit hus, og den materialitet, man er omgivet af, repræsenterer en kapital også for folk, der ikke betragter sig som kapitalister og taler om dens værdi uden at bruge begrebet kapital. Weber viste, at der er sammenhæng mellem materielle (økonomiske) værdier og immaterielle. Til de sidste hører ikke bare de værdier, der er knyttet til sociale relationer og forpligtelser, men også *drømmestoffet*, som den engelske sociolog Colin Campbell, med inspiration fra Webers teser om sammenhængen mellem en protestantisk etik og kapitalismens ånd, knyttede til en *romantisk* etik (Campbell 1987). Mens kaldet i den udlægning, det fik hos Max Weber, hører til en protestantisk etik, hører forbrug til en romantisk, hævder Campbell, og han analyserer den romantiske etos som knyttet til forbrug, nydelse, forhåbninger og drømme.

Campbells tese er den, at den moderne forbruger ønsker det nye snarere end det velkendte produkt, fordi det gør ham eller hende i stand til at tro på, at deres erhvervelse af nye produkter kan give oplevelser af en art, som ellers kun findes i drømme, ikke mindst dagdrømmene. Den idealiserede glæde og nydelsen, der kan opleves i dagdrømme, bliver kædet sammen med ny erhvervelser, men det sker i tanken snarere end i virkeligheden, for når man virkelig får noget nyt, ender det ofte med at skuffe. Drømmene bliver ikke virkelig opfyldt, de kører videre i nye drømme, der så igen kan tænkes opfyldt ved at anskaffe sig flere nye ting. Campbell argumenterer for sine synspunkter på grundlag af historiske redegørelser for fremkomsten af moderniteten tilbage til 1700-tallets romantik. Hans hovedtese taler imod den engang gængse opfattelse af modernitet som først og fremmest båret af fornuft og rationalitet, og hans værk vakte stor opmærksomhed blandt modernitetsteoretikere, da det kom frem i 1987. Man kan mene, at de indsigter, Campbell præsenterer, for længst er indgået i forståelsen af moderniteten med dens i vor del af verden omfattende konsumtion, men man kan også argumentere for, at der stadig er noget at lære af dem, netop når man ser på det forbrug, der er knyttet til hus og hjem. At hjemmet er omgivet af drømme og storforbrug, vidner boligannoncer, livsstilsmagasiner, indretnings- og hammerslagsprogrammer i tv om i rigt mål. Danskerne bruger en meget stor del af deres indkomst på at bo og vedligeholde og pynte deres boliger. Her i landet går boligdekoration og indretning forud i prioritet for *street-styling* og investering i tøj og udstyr, der hører til det offentlige rum. Tesen om den romantiske etik og forbrugens ånd peger ligeledes mod spørgsmålet om, hvad det er for et drømmestof, boligen repræsenterer, og hvordan det forholder sig til andre værdier i og om-

kring huset. Før jeg vender tilbage til de spørgsmål, vil jeg tage en tur omkring de huse, der er genstand for interessen i projektet om boligen i tid og rum.

Parcelhuset som kerneværdi

Parcelhuset var som prototypehus allerede i 1950'erne rammen for forbrug i konkret forstand og i videre forstand for drømme knyttet til erhvervelse af ting og en bedre fremtid. Der var en stærk tro på fremskridtet i de modernistiske 1950'ere, og selv om der siden fandt nogle markante rystelser sted med energikrisen i 1970'erne, og hvad deraf fulgte – rystelser, der nok forskød drømmestoffet lidt væk fra enfamiliehuset som *locus* for en tid – så antastede det ikke for alvor hverken den private eller den samfundsmæssige værdi, der er knyttet til huset.

Eget hus repræsenterer for de fleste mennesker i dagens Danmark den største markedsøkonomiske værdi, de opnår i livet. Der investeres i konkret økonomisk forstand millioner i den selvejede bolig. At det forholder sig sådan, *kunne* forklares enkelt med henvisning til ønsket om selv at kunne bestemme fliserne i badeværelset, og om man vil have el- eller gaskomfur, eller det kunne ses som slet og ret en nødvendighed, fordi der ikke er lejeboliger at få. Man får imidlertid ikke den dybere betydning med, hvis man overser de moralske følelser, der er knyttet til huset som ejendom, for det er her, forbindelsen mellem økonomi i den gængse forstand og husorden i den normative forstand viser sig.

Blandt børnefamilier i eget hus er det mere reglen end undtagelsen, at begge forældre arbejder heltids uden for hjemmet. For de fleste vil det være nødvendigt for at kunne betale afdragene på huslånet. Samtidig angiver forældre ofte hensynet til børnene som begrundelse for at have købt hus overhovedet samt jævnlige sigte mod at udvide dets rumlige areal ved at bygge nyt badeværelse eller lignende (Andersen 2004). Børnenes velbefindende angives som motiv, men indsatsen kræver et stort forældrefravær. Tid ofres for rum, kan man sige, og det er vel i en vis forstand paradoksalt, medmindre man ser på betydningen af tid i videre forstand, nemlig som en slags investering, hvilket jeg skal komme tilbage til.

Med fremkomsten af en større og større middelklasse af funktionærer og arbejdere, der fik råd til at købe eget hus, fik det selvejede parcelhus et halvdårligt ry af selvbeskyttende hjemme- og sig-selv-nok-orientering, og det blev sat over for de solidariske arbejderbevægelser under industrialiseringen. Og det på trods af at det i høj grad også var arbejderklassens drøm at erhverve sig eget hus, en drøm, mange op igennem 60'erne fik mulighed for at realisere. Ligusterhækken kom i 1970'erne – hvor politikeren Erhard Jacobsen i 1973 dannede Centrumdemokraterne som netop parcelhusejernes parti – til at inkarnere forstædernes og parcelhuskvarternes dårlige ry.

Murermesterhus

Foto: forfatteren.

På trods heraf har det selvejede hus igennem årtier forholdsvis uantastet repræsenteret den danske velfærdsmodels version af den fortrinsret, omsorgen over for ens nærmeste har. Det selvejede enfamiliehus, der ofte går under navnet parcelhuset, er en materialisering af højt prioriterede kerneværdier i det danske samfund. Andre steder i verden kaldes sådanne prioriteter ved grimme navne som nepotisme (i den mediterrane og sydamerikanske version), eller de kommer til udtryk i den stærke moral, der er knyttet til beskyttelse af ens egen familie. Man kan høre det i den måde, man kan sige *my family* på i amerikanske film, med en selvindlysende, tung og næsten gammeltestamentlig tone, der udgør en god del af motiveringen for den liberale våbenlovgivning i USA. Det er moralsk legitimt at forsvare sig og sine. Samme tone ville man ikke høre i en dansk sammenhæng, men man kan finde kerneværdier udtrykt på andre måder, fx når der fra politisk hold gøres ansatser til at røre ved skatteforhold omkring den selvejede bolig.

Det selvejede familiehus er placeret et centralt sted i samfundets forhandlinger og overvejelser over forholdet mellem den private og den offentlige sfære, mellem familie og samfundsansvar, mellem politik og følelser, solidaritet og omsorg, værdiskabelse og prioriteter. Det selvejede hus har igennem årene ikke bare været betragtet som en kerneværdi i det danske samfund. I al sin selvfølgelighed har det været et *hot spot* for forhandlinger om moral og etik og værdier i bredere forstand, og det er det stadig, hvis man skal dømme efter den betydning, boligen og dens køb og salg tilskrives i den nuværende krise.

I Danmark bor omkring 60 procent af befolkningen i enfamiliehuse, ikke nødvendigvis huse bygget på de parceller, der gav navn til parcelhuset, men bygget og taget i brug fra begyndelsen af det 20. århundrede, først så småt med industrialiseringen og nedlæggelsen af mange mindre landbrug og siden med stor fart i årene fra begyndelsen af 1950'erne til slutningen af 1970'erne (Kristensen 2007). Da de allerfleste af de huse i Danmark, der ikke er karreer og lejlighedsbebyggelser, er huse bygget til en enkelt familie, kunne man fristes til at kalde parcelhuset for familiehuse, uanset den statistiske kendsgerning, at 64 procent af Danmarks parcelhuse i disse år bebos af kun to eller en enkelt person. En del er pensionister, og et større generationsskifte er i gang i de danske parcelhuskvarterer, der i samme takt skifter æstetisk karakter og allerede en tid har været under diskret forvandling, bort fra det dårlige ry af soveby, ligusterhække, stramme middelklassenormer, antikverede kønsroller og indelukthed til noget efterhånden ret trendy med tagvinduer, glastilbygninger, gråpudsede mursten, kattebakkeforhaver og søjler med kæder foran indkørslen, så det nu ikke længere slet så lille hus får karakter af et mindre gods, når det går højt.

Æstetik og skiftende smag i indretningsform og farver er imidlertid én ting; de værdier, der er knyttet til den materialitet, huset udgør, er en anden, og der er andre grunde end de statistiske til at interessere sig for værdier, også i et kontinuitetsperspektiv. For at indkredse dem skal jeg give nogle etnografiske eksempler, dels via udsagn fra aktuelle parcelhusbeboere i dagens Danmark, dels ved at foretage et kort historisk blik tilbage til parcelhusenes højglansperiode i 1950'erne. Det sidste hviler på egne erfaringer.

Autoetnografisk indslag

Når man forsker i boliger i Danmark af den slags, man selv og ens familie og venner er vokset op i, er det svært at undgå at benytte sig af den empiriske mulighed, den amerikanske slægtskabsforsker David Schneider legitimerede sine tanker med, idet han sagde, „I've got myself“ (Handler 1995).⁵ Jeg vil tilføje: I've got myself and my family – og de fleste af dem, jeg kender. Man fristes til rendyrket *auto-ethnography* (jf. Okely 2003), hvilket det dog ikke er min hensigt at gøre i denne omgang. Jeg vil blot med nogle stemningsanslag fra min egen erfaringsverden belyse den idé, jeg har med at bringe kaldsbegrebet og drømmestoffet ind i parcelhuset.

Der er sikkert forskel på, hvilket forhold man har til parcelhusmiljøet, alt efter om man er opvokset i det i 1950'erne (a la undertegnede), eller man har været barn i 1970'ernes forstæder. For et barn af 1950'erne var parcelhusets univers en stabil verden af faste regler og forholdsvis uantastede kønsroller, af orden og

strygetøj og søndagsstilhed og temmelig ens hverdage hos mor med forklæde om eftermiddagen og far hjem fra arbejde med mappe på cyklen til spisetid klokken seks. Der var ikke så meget soveby over det, for der var masser af børnelege på vejen og i den skov og det land, der for mange parcelhusområder ikke var ret langt borte, men det var en verden af tryghed og beskyttelse, af sirupskage og faste spisetider og hver ting på sin rette plads. Der var stilfærdig økonomisk fremgang og beskedne, men uomtvistelige forventninger om en endnu bedre fremtid. På mange måder var det en god verden, som de unge alligevel ikke kunne komme hurtigt nok væk fra, da det først var blevet 1968, og mange ting i verden blev vendt op og ned.

I min barndoms parcelhus på omkring 100 kvadratmeter blev både terrassen og det såkaldte skyllerum – en nyskabelse, da huset blev bygget sammen med køjesenge og spisekrog – inddraget til sove- og forældreværelser, så børnene kunne få deres egne værelser, efterhånden som de voksede til. Der var en fornemmelse af legitim ekspansion. Der var muligheder, ikke bare på parcellen, men også uden for parcelhuskvarterets verden. Hele verden var så småt på vej ind i stuen.

Som 13-årig så jeg nyhederne om mordet på Kennedy i det nyindkøbte fjernsyn i vinkelstuen, og som for så mange andre blev det et umiskendeligt bevis på, at verden var større og farligere, end parcelhuskvarteret og dets stilfærdige omgivelser gav anledning til at tro. Inden for de trygge fire vægge var der stadig orden og fred, men der var også fremtidsdrømme og fornemmelser af en verden derude, man kunne række ud i. Mine forældre havde i 1954 købt en grund på 600 kvadratmeter i et nybyggerkvarter i en mindre provinsby. Hus og grund kostede 60.000 kr. Der måtte lånes til udbetaling på grunden hos en af min fars brødre. Men staten subsidierede billige lån i de år, og det blev muligt også for lav- og mellemindkomstfamilier med en enkelt indtægt, nemlig mandens – næsten ingen kvinder var udearbejdende dengang – at investere i fast ejendom. Men man brugte ikke begrebet „investere“. Det var i hvert fald ikke tanker om investering i fremtiden i *økonomisk* forstand, der prægede mit hjem, og der var der heller ikke noget, der tydede på, at det var hos skolekammeraterne, som boede i tilsvarende huse.⁶

Alligevel var der ingen tvivl om, at der var fremtidstænkning på spil. Børn skulle vokse op i trygge rammer. De skulle have frisk luft og lave lektier og få en god uddannelse, men der var også forventning om flere og smukkere ting hos de voksne, som så småt anskaffede sig et par malerier, købte danske arkitekttegnede møbler på afbetaling og efterhånden begyndte at drikke vin fra halvandenlitersflasker i stedet for den grønne Tuborg, der ellers var blevet serveret ved festlige lejligheder. Man begyndte at kende nogen, der havde været på charterrejse til Spanien og endog i Marokko. Luksusforbruget var i stigning, og drømmene trivedes.

I 1950'ernes og 60'ernes Danmark var der utallige familiefædre, der brugte deres weekender på at passe og pudse et hus, som ikke blot skulle se pænt ud og være en funktionel og praktisk ramme om en families liv, men også repræsentere den i samfundet herskende ordentlighed og moral. Ugen igennem gik de på arbejde og tjente penge til afbetaling på lånene i huset. Tilsvarende var der utallige familiemødre, der holdt hus og ordnede indendørs især, og som dyrkede og vedligeholdte et nabofællesskab omkring den opvoksende generation. At passe hus og have og hinanden, at have orden i materialiteten og økonomien var værdier, der sjældent blev direkte italesat, men som gled ind i de bredere samfundsværdier. Der var arbejde, pligter, regnskaber og tidsinvesteringer, og der var fremtidsplaner og drømme og bevægelser ud mod en større verden. Kaldet og drømmestoffet står til sammen for disse forskellige sider af de værdier og praksisser, der knyttede sig til huset.

Værdi og værdier

Den amerikanske antropolog David Graeber har med inspiration fra Marcel Mauss og Karl Marx genoptaget den antropologiske interesse for værdier som det, der omfatter andet og mere end penge og kapital (Graeber 2001). Erkendelsen af, at kapital kan være andet end penge, er ganske vist ikke ny. Den er ikke mindst blevet sat i system af Bourdieu gennem hans differentiering i forskellige kapitalformer (Bourdieu 1992). Graeber tager imidlertid en anden indfaldsvinkel. Hans værditeori ser først og fremmest værdier som grundet i handling, og hans analytiske fokus er de sociale processer, hvorigennem mennesker tildeler det, de foretager sig betydning (Graeber 2001:47). Værdier handler om, hvad mennesker ønsker, men værdier handler også om, hvad mennesker burde ønske. Værdier angår ikke bare, hvad folk ønsker sig i livet, de angår også, hvad det er ret og rimeligt og moralsk rigtigt at ønske (op.cit.3).

I parcelhuset samles økonomisk værdi og sociale og moralske værdier i handlinger, der både etablerer og bekræfter et fællesskab mellem husets beboere og differentierer mellem dem i forhold til køn og alder.⁷ Huset er et kernepunkt for betydnings- og værdiskabende sociale processer, som, når de italesættes offentligt, samles i diskurser om økonomisk værdi, mens de hos husets beboere praktiseres og ofte italesættes indirekte, fx centreret om disciplinerende funktioner i hjemmet i forhold til den opvoksende generation (Douglas 1991) eller solidariserende funktioner mellem voksne såsom forhandlinger om, hvilke arbejder eller indkøb der skal iværksættes i forhold til huset. Når de mennesker, der lod sig interviewe i projektet, talte om værdier, blev dette ord ikke brugt, og der blev slet ikke nævnt noget om kald, hvad der på ingen måde overraskede in-

terviewerne. Men der blev artikulert pligt og moral og ønsker og forhåbninger, som havde med andet og mere at gøre end det, der var knyttet til det umiddelbare liv i huset nu og her. Den transcendent, der ligger i kaldet hos Weber, skal derfor i denne sammenhæng forstås som værdier, der rækker ud over den umiddelbare nære verden og ud over nuet i konkret tidslig forstand.

Skolebakken

Foto: forfatteren.

Webers tese om den protestantiske etik og kapitalismens ånd er i vor tid blevet kædet sammen med arbejdslivets krav om præstationer og forestillingen om, at tid er penge, som stadig synes at trives i bedste velgående (Salamon 2007:10). Ideen om, at brugen af tid er et moralsk anliggende, blev undfanget af Benjamin Franklin i 1700-tallet, og Weber brugte denne tanke i udviklingen af sine ideer om kaldet som den følelsesbårne pligt i forhold til de nære og familien, men med et transcendent element. I det sekulære samfund er der ikke tale om pligt og etik i forhold til noget overjordisk, men i forhold til samfundet selv.

I et nutidigt perspektiv er der stadig arbejdsmoral og normer knyttet til det at bebo og passe et hus og foretage investeringer i det. Selv om der måske ikke tænkes direkte økonomisk, er der knyttet moralske ideer, der har at gøre med forestillinger og fremtidsforventninger, til mange af de aktiviteter og investeringer, der omgiver huset. Hvis man tager en tur i Planteland eller Silvan en forårsweekend, vil man se det flittige arbejdende folk foretage indkøb til omsætning af

investering i materialiteten hjemme i privaten som en æstetisk investering og en fremtids- og tryghedssikring. Man kan nøjes med at se det som forbrug, for ikke at sige storforbrug, af nye køkkener og smart badeværelsesudstyr til opfyldelse af nye æstetiske og nydelsesorienterede mål, men med tanke på, hvad det kræver af „ofre“ i form af tid og arbejde og penge og fysisk indsats, kommer parallellen til den langtidshåbne arbejdsmoral nærmere.

Når Benjamin Franklin siger om tid, at det er umoralsk at spilde den, så går der måske herfra en lige linje frem til den civiliserende faktor, der ligger i at lære en husorden, sådan som Mary Douglas skriver om i sin artikel om hjemmets disciplinerende rolle. Et hjem er ikke bare et rum, siger hun, det har struktur i tid, og fordi det er for mennesker, der lever inden for dette stykke tidsrum, har hjemmet æstetiske og moralske dimensioner (Douglas 1991:289). Men husordenen går hånd i hånd med dagdrømmene og fremtidshåbene. Der lægges mange planer blandt danske ejere af enfamiliehuse. En del af dem bliver realiserede, især i de perioder, hvor national- og verdensøkonomien tillader, at der kan foretages gode låneomlægninger. Andre planer bliver aldrig realiserede; de er der som mulighedsrum og drømmerum, som folk undertiden selv afslører et realistisk forhold til.

Tanken er faktisk, at vi skal bruge den del af garagen, hvor bordtennisbordet står nu, til en ny indgang, viktualierum og et vaskerum, men det er sådan noget tankespind ... Måske engang ... (kvinde i 40'erne, Jylland).

Ved siden af, eller sammenflettet med, den kaldsbårne moral har vi her drømme-stoffet, som er nydelsen knyttet til det umiddelbare forbrug, men – som man kan høre det her – også med et transcendent element i form af overskridelse af det umiddelbare ud i en fremtid af drømme og håb.

Der er ingen tvivl om, at parcelhuset er sæde for forbrug og dermed taler ind i en markedssfære. Hjemmet er der, hvor man slapper af, slår benene op, tager hjemmetøj på (*home wear* hedder det i katalogerne for det udvidede nattøjs-sortiment) og spiser søde sager. *The sweetness of home*, som Löfgren skriver om, får en ganske bogstavelig betydning, når man betænker de mængder af slik, der indtages i danske familier hver weekend. For selv om det jo absolut er muligt at have en pose pingvinblanding liggende ved siden af sin arbejdscomputer, er der nok ingen tvivl om, hvor der konsumeres mest sødt, nemlig hjemme i sofaen med familien. Hjemmet er det sted, hvor der forbruges og nydes.

Min pointe med at inddrage Campbells tanker om den romantiske etik har imidlertid også været at argumentere for, at der er et forbrug på spil af en anden art end det „løsslupne“ eller „rene“, eller hvilke betegnelser man ellers plejer at hæfte på forbrug (jf. Hohnen 2007). Ved at se på kaldet, pligtfølelserne og moralen sammen med drømmestoffet bliver det nemlig klarere, at heller ikke forbrug

kan ses som en isoleret sfære. At spise søde sager sammen er måske nok afslapning og fravær af pligt og krav og disciplin (selv om husordenen mange steder siger, at man kun må gøre det om lørdagen), men selv uden overtolkning kan det ses som en investering i de sociale relationer, idet pointen også er, at man gør det *sammen*.

Moralske følelser omgiver det at bebo og passe et hus og foretage investeringer i det, som ikke tænkes direkte økonomisk a la at købe aktier eller sætte sine penge i et investeringsselskab, men med reminiscenser af Franklins ånd, hvor tidsinvestering betyder ordentligt liv. Med inspirationen fra kaldsbegrebet kan den ses som en besværgelse af fremtiden og en forpligtelse over for familien og de nære, men også knyttet til den samfundsmæssige forståelse af soliditet og respektabilitet i forhold til anvendelse, ikke bare af private, men også af offentlige penge. At det har at gøre med de sociale forpligtelser over for dem, man bebor boligen sammen med, den nærmeste familie, er det, der kommer eksplicit til udtryk, når man spørger til beboernes følelser over for deres huse.

Disse fire vægge ... det er dem, der holder familien sammen i tryghed, derfor skal det være et stabilt hus. Det er her, børnene skal vokse op, her de skal være trygge ... (mand i 30'erne, Jylland).

Det materielle og det sociale kommer sammen i de værdier, der omgiver en-familiehuset. Der er ganske vist blevet talt meget om friværddi, men det er ikke altid, man er parat til at afsløre, hvor stor den er, og hvad man har tænkt sig at bruge den til. Til gengæld udtrykkes der også værdier, som handler om tryghed og gode omgivelser. De relateres ofte til børnenes sikkerhed og fremtid. Som en kvinde i 40'erne i et parcelhuskvarter i Jylland svarede på spørgsmålet om, hvorvidt der var friværddi i huset eller taget nye lån i det for nylig:

Vi har belånt huset op til vurderingssummen og betalt billånet ud, og så kan vi sende børnene på efterskole; det er en investering, vi ellers ikke har plads til i budgettet (kvinde i 30'erne, Jylland).

En investering i børnenes uddannelse er en fremtidsinvestering. I det danske velfærdssamfund forventer forældre ikke at blive forsørget af deres børn, når de bliver gamle, det betragtes som en samfundsopgave. Men det forhindrer ikke, at der er fremtidsorientering knyttet til forholdet mellem generationerne. Som en ældre kvinde svarede på spørgsmål til friværdien:

Det kan også være at en af børnene pludselig står og det ved man jo ikke, vi kan jo alle sammen komme i klemme på en eller anden måde, så er det jo meget rart, man har lidt der, man kan sige, 'jamen, så får du forskud på arven' eller noget ... (kvinde, 66 år, Jylland).

Bevægelsen fra økonomisk kapital – friværdien – til investering i sociale relationer kan også forme sig som omsætning af penge til fest. „Vi fik lagt lånet om, og da tog vi så noget af friværdien til et bryllup, og så til terrassen,“ siger en mand i 30'erne, som da havde været sammen med sin kone allerede i en del år. At fejre et bryllup kan ses som en investering i sociale relationer og de værdier, der er forbundet med dem. I samme sætning nævnes terrassen som en geninvestering i den værdi, huset i sin materialitet udgør.

I sin bog om pligt, profit og kunsten at være menneske skriver den svenske forfatter Göran Rosenberg om det aktuelle samfunds tab af pligt til profit, især på områder som sundhed, ældreomsorg og skole. Pligt har at gøre med investeringer i noget, der ikke giver direkte profit, men som er nødvendigt for samfundets videreførelse og for fremtidige generationer, og som ligger uden for markeds sfæren. I det moderne velfærdssamfund tager man meget af det, der er opnået igennem det seneste århundrede, for givet. Man stemmer derfor med sindsro liberalistisk og lader markedet overtage mere og mere af samfundets styring (Rosenberg 2005).

Til disse tanker kan man tilføje, at de åbenlyse diskurser om værdier og etik i disse tider er koncentreret omkring områder som krop, økologi, genteknologi og frihedsrettigheder som ytringsfriheden, mens der er langt mindre eksplicit opmærksomhed på de værdier, der ligger i fællesskaber og solidaritet. Rosenberg mener, at vi har mistet den offentlighedssfære, hvor etiske spørgsmål om pligter og rettigheder kan forhandles og diskuteres. Men hvordan ligger det med de pligter og rettigheder, der hører privatsfæren til? Hvor stort er kendskabet i grunden til folks måder at forvalte dem på? Samfundet forholder sig til marginalerne som vandrøgt af børn, men ved man nok om, hvordan det forholder sig med pligter, rettigheder, etik og moral, sikkerhed og fremtidsorientering, når det gælder den store almindelige middelklasse?

Undersøgelsen af folks forhold til deres huse har vist, at megen diskurs, der omfatter sådanne sager, foregår indirekte og hægtes op på betydningen af materialiteten i form af huset og dets værdi i bredeste forstand. Den foregår inden for husets fysiske rammer som den løbende civilisering af den opvoksende generation, når der forhandles om pligter og rettigheder, om det så er i forhold til oprydning og rengøring, tidspunkter for fester, hvornår de unge skal være hjemme om aftenen, og hvis ansvar det er at få tømt opvaskemaskinen.

Investeringer og sfærer

Når man studerer middelklassens forhold til deres huse som materiel ejendom og ramme for en families liv, og når man spørger til økonomi i form af friværdi, får

man svar, der handler om efterskoler og bryllupper. Når man spørger til forbrug ud over det umiddelbare dagligdags, kommer der svar, der handler om drømme og fremtidsforhåbninger.

Hvad der i en „ren“ økonomisk sammenhæng ville blive henregnet under kategorien forbrug, kan fra et andet perspektiv ses som en investering. Hvortil skal man regne en bryllupsfest eller et ophold på en efterskole? Når den økonomiske friværdi omsættes til investering i bindende slægtskabsrelationer over generationer, som investeringen i børnenes efterskoleophold viser, eller i den betydningsfulde sociale relation mellem et ægtepar, som markeres rituellet i brylluppet, ligger det ikke langt fra den slags sfæretransformationer, Eric Wolff analyserede i 1960'erne hos de sydamerikanske bønder, som transformerede et produktionsmæssigt overskud til en prestigegevende fest (Wolff 1966).

I danske aviser kunne man i de år, friværdieuforien var på sit højeste, jævnligt læse artikler og annoncer i danske aviser om, hvad folk brugte og burde bruge deres friværdi til. „Forældre køb“ sagde en annonce, der med en vis ironi viste en funkende ny og dyr bil. Forkæl dig selv, var budskabet til det midaldrende forældrepar med en betragteligt opsparet friværdi i boligen, køb en bil frem for en etværelses på Nørrebro til jeres studerende voksne børn. Nogle investerer i fast ejendom, som samtidig kan være en funktionel base for de unge, der skal leve billigt på SU, mens de tager en uddannelse. Andre realiserer drømme. „Indløs friværdien og realiser dig selv“ var overskriften i en artikel.⁸ Den meddelte, at danske boligejere i gennemsnit har en million kroner i friværdi, og at et stigende antal vælger at „bruge pengene på at leve drømmene ud i stedet for at investere“. Eksemplerne på, hvad det kunne gå ud på, når drømmene skulle leves ud, handlede om at invitere konen på jordomrejse, give datteren den cykel, hun ønskede sig, tage på aftenskole og lære fremmedsprog eller blive sin egen chef i en selvstændig virksomhed. Investeringer har mange ansigter, og investeringerne i forpligtende sociale relationer synes at lægge sig tæt op ad selvrealisering. Det, der går tydeligt igennem disse eksempler, er imidlertid, at økonomiske og sociale investeringer flettes tæt sammen.

I et sådant perspektiv er der sider af middelklassens økonomiske adfærd, der råber på yderligere analyse. Med tanke på de eksempler, jeg har givet, hvordan passer så forbrug i form af den brug-og-smid-væk-kultur, der så tit kædes sammen med middelklassens livsform med et „kald“ i retning af opsparing og værdisættelse i ikke-økonomisk forstand, sådan som det kommer til udtryk i mange udsagn fra de interviewede beboere af enfamiliehuse i Danmark?

Det selvejede hus er ejendom, men det kan ikke placeres inden for en klassisk marxistisk model som et produktionsmiddel. Det er heller ikke „ren“ konsumtion, selv om det er en ramme for en hel del forbrug. Det selvejede hus er en

form for ejendom, der ikke passer ind i nogen overordnet produktions- eller konsumtionsteori. Skønt det har en overordentlig central plads i et moderne, kapitalistisk samfunds diskurser om (bolig)værdier, synes det nok så velegnet som analytisk genstand for den slags antropologisk-økonomiske teorier, der er udviklet gennem studier af traditionelle samfund. I nyere økonomisk-antropologisk teori argumenteres der for, at det selvejede hus teoretiseres bedst gennem begreber som small-scale capital, som man kender dem fra samfund uden for den tungt markedsbårne del af verden. Småkapital har altid passet dårligt både teoretisk og politisk ind i den kapitalistiske dynamik, og boligen er som et middelklasseaktiv (asset) et eksempel på det (Guyer 1997:121-5). Den slags kapital er både analytisk vanskelig og politisk tvetydig. Som et småskalaaktiv (small scale asset) har den mange facetter og befinder sig et sted mellem investering, konsumtion og prestigeudgift. Investering bliver derved en proces, som har at gøre med beslutninger, der rækker ud i fremtiden og – om end i mindre udtalt forstand – tilbage i fortiden som sociale bindinger og moralske forpligtelser.

Thit Jensens Vej

Foto: forfatteren

Den bolig, der er en ejendom, bliver som hjem og ramme om en families liv sæde for både drømmestof og kald. Som drømmestof er den med til at skabe hjemmet som et afslappende fristed til at fantasere om endnu ikke realiserede muligheder. Som kald sammenfatter boligen de mest forpligtende relationer, der rækker ud i samfundet med dets værdier og moral. Boligen rummer en dobbelthed. Den er det sted, hvor man kan slappe af fra samfundets krav og leve hjemmets sødme ud i sofaafslapning og lørdagsslik. Samtidig repræsenterer den med sin værdi og

stabilitet noget, der rækker ud over hyggesamværet og ind i nogle mere omfattende værdier.

Konklusion

Det danske parcelhus og de aktiviteter, det er omgivet af, er ikke et kald i samme forstand som hos Weber, for vor tid er en anden end Webers og Benjamin Franklins. Med hjemmets sødme rummer huset på mange måder modsætningen til det krævende arbejdsliv, hvor tid er penge. Men det er stadigvæk også noget andet. Der er åbenbare værdier forbundet med at pleje, passe og vedligeholde sit hus og at investere sin tid i det. I den antropologiske optik, der ser værdier som knyttet til sociale processer af kollektive og individuelle handlinger (jf. Graeber), befinder det hus, der udgør nogle menneskers bolig og hjem, sig i krydsfeltet mellem private og offentlige værdiskabelser og afspejler på den måde et „kald“, i den forstand Weber påpegede den generelle sammenhæng mellem etik og moralske værdier på den ene side og økonomisk aktivitet på den anden. Som genstand for normer og værdier vekselvirker husets praksis med samfundets herskende moral.

Ikke mindst er huset naturligvis en funktionel ramme om nogle menneskers liv. Det er en arkitektonisk skabelse, som følger sig ind i et samfund og en historie på nogle måder, der er fint redegjort for af bygningshistorikere, arkitekter, sociologer, økonomer og andre. Men netop fordi huset er så velbeskrevet i funktionel og arkitektonisk forstand, og fordi det er omfattet af så megen selvfølghed som genstand for politiske og mediebarne diskurser om økonomiske værdistigninger og fald, må det være antropologiens opgave at se bag om nogle af disse åbenbare betydninger og søge andre vinkler.

Weber lagde grunden til en forståelse af forholdet mellem materielle og immaterielle værdier og mellem individuelle ønsker og samfundets normer for værdiskabelse. Ved at trække klassikere ind i parcelhusets antropologi kan der findes nye forbindelser mellem materialitetsformer og værdier såvel som mellem menneskers drømme og samfundets normer.

Det danske parcelhus har sin egen etik. Den er ikke begrænset til dem, der bor i eget hus, men netop denne boligform viser den i sit klareste udtryk og tydeliggør materialitetens, rummets og tidens rolle i den. Hvor meget der end er sagt og skrevet om huse i Danmark, er den side af sagen, der har med forholdet mellem materialitet og værdier at gøre, stadigvæk et område, der fortjener at blive nærmere belyst. Huset er omfattet af et kald, idet det er genstand for investering af tid og arbejde på en måde, der hænger sammen med noget moralsk, og noget, der rækker ud over den enkelte og ind i samfundet såvel som ud i fremti-

den. Huset er samtidig drømmestof på den måde, at det er centrum for nydelse og nyanskaffelser, både i et øjeblikks- og et fremtidsperspektiv.

Parcelhuset er fuldt af modsætninger. At afdække dem gennem en videre udbygning af husets antropologi kan vise sig at være vejen frem mod en dybere forståelse ikke bare af huset selv og dets mangesidede betydninger, men også af værdiskabelse i almindelighed og værdier i Danmark i særdeleshed.

Noter

1. Den tyske sociolog Georg Simmel brugte kaldet som illustration af samfundets vekselvirkning med individet. Samfundet bereder i princippet individet en plads og en meningsfuld rolle, så individet vil kunne finde ind i samfundet på en måde, som kommer tydeligst til udtryk i kaldet (Simmel 1998). Disse tanker har været en inspirationskilde til mit valg af kaldet som en slags metafor for den krydsning af værdier i det private og det offentlige univers, som samles i boligen.
2. Artiklen handler først og fremmest om den bolig, der udgøres af et selvejet hus. Jeg bruger afvekslende betegnelserne „bolig“, „hus“ og lejlighedsvis „hjem“, men skal understrege, at det er boligen i sin permanens og materialitet snarere end hjemmet i sin foranderlighed, der er genstand for min interesse.
3. Det antropologiske projekt inden for forskningsområderne i Center for Bolig og Velfærd satte sig for at se det danske enfamiliehus i et bredt perspektiv inspireret af, hvordan boliger kan se ud andre steder i verden, for herigennem at søge at komplettere den omfattende boligforskning, der allerede foregår i Danmark, med en anderledes vinkel (jf. Sjørlev 2007).
4. Den bolig, der blev spurgt til, er den, der i Danmark oftest går under betegnelsen parcelhuset. I engelsk oversættelse ville det være *the single family house*, enfamiliehuset. Her går betegnelsen på indboerne, mens parcelhusbetegnelsen går på jordstykket, der er stukket ud til bygning af et hus – en parcel. På den måde viser parcelbegrebet tilbage i historien mod dengang, landbrugsjorden omkring provinsbyer i Danmark blev udlagt til bebyggelse af enkelthuse beregnet til hver sin kernefamilie.
5. Tak til Jonathan Schwartz for inspirationen i oplysningen om Schneider.
6. Investere kommer af latin *in-vestire*, som betyder at iføre klæder eller beklæde. Måske ikke nogen tilfældighed, at det i disse markedsstyrede tider er blevet populært at sige „være klædt på til“. Men begrebet investere kan også give andre associationer. I gængs økonomisk forstand betyder investere at sætte penge i en virksomhed eller værdifulde ting med den hensigt at opnå en fortjeneste, men det kan også betyde at bruge tid på noget, siger ordbogen, og tilføjer „ofte til ens egen fordel“ (Politikens store fremmedordbog 2003).
7. I Marianne Gullestads analyser af hjemmets betydning i Norge fremhæver hun hjemmet som et i princippet kønsneutralt univers, som dog i praksis i høj grad er et kvindeligt (Gullestad 1993:140-1).
8. Artikel af Frederik Pedersen i Politiken den 5. maj 2008. Artiklen peger også på klasseforskellen i disse muligheder. Middelklassen af selvejere kan gøre det, kassedamen i lejerbolig kan ikke. Et væsentligt aspekt i det hele, som dog ligger uden for nærværende tema.

Nøgleord: Bolig, værdier, materialitet, etik.

Litteratur

- Andersen, Siv Raun
2004 Over hækken. En antropologisk undersøgelse af individualitet: valg og fællesskaber i nye parcelhuskvarterer i Danmark. Kandidatspeciale. København: Institut for Antropologi.
- Birdwell-Pheasant, Donna & Denise Lawrence-Zuniga
1999 House Life. Space, Place and Family in Europe. Oxford: Berg.
- Bourdieu, Pierre
1992 Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press
- Campbell, Colin
1987 The Romantic Ethic and the Spirit of Consumerism. New York: Blackwell.
- Cieraad, Irene (ed.)
1999 At Home. An Anthropology of Domestic Space. New York: Syracuse University Press.
- Douglas, Mary
1991 The Idea of a Home: A Kind of Space. Social Research (Spring):287-307.
- Graeber, David
2001 Toward an Anthropological Theory of Value. The False Coin of Our Dreams. New York: Palgrave.
- Gullestad, Marianne
1993 Home Decoration as Popular Culture. Constructing Homes: Genders and Classes in Norway. I: T. del Valle (ed.): Gendered Anthropology. European Association of Social Anthropologists. London: Routledge.
- Guyer, Jane I.
1997 Endowments and Assets: The Anthropology of Wealth and the Economics of Intrahousehold Allocation. I: L. Haddad, J. Hoddinott & H. Alderman (eds.): Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries. The International Food Policy Research Institute. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Handler, Richard & David M. Schneider
1995 Schneider on Schneider: The Conversion of the Jews and other Anthropological Stories. Durham: Duke University Press.
- Hohnen, Pernille
2007 Having the Wrong Kind of Money. A Qualitative Analysis of New Forms of Financial, Social and Moral Exclusion in Consumerist Scandinavia. The Sociological Review 55(4):764-83.
- Kristensen, Hans (ed.)
2007 Housing in Denmark. København: Centre for Housing and Welfare.
- Löfgren, Orvar
2003 The Sweetness of Home: Class, Culture and Family Life in Sweden. I: S.M. Low & D. Lawrence-Zúniga (eds.): The Anthropology of Space and Place. Locating Culture. Oxford: Blackwell.
- Miller, Daniel (ed.)
2001 Home Possessions. Oxford: Berg.

- Miller, Daniel
2003 Materiality. Durham: Duke University Press.
- Okely, Judith
2003 Deterritorialised and Spatially Unbounded Cultures within Other Regimes. Anthropological Quarterly 76(1):151-64.
- Pedersen, Frederik
2008 Indløs friværdien og realiser dig selv. Politiken 5. maj.
- Politikens store fremmedordbog
2003 København: Politikens Forlag.
- Rosenberg, Göran
2005 Pligten: profitten og kunsten at være menneske. København: Tiderne Skifter.
- Salamon, Karen Lisa
2007 Selvmål – det evaluerede liv. København: Gyldendal.
- Simmel, Georg
1998 Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte sociologiske skrifter. København: Gyldendal.
- Sjørølev, Inger
2007 Husets univers. Om danske enfamiliehuse i tid og rum. Dansk Sociologi 4:107-23.
- Weber, Max
2005 [1904] Den protestantiske etik og kapitalismens ånd. København: Nansensgade Antikvariat.
- Wolf, Eric
1966 Peasants. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

